

Strategi for entreprenørskap i videregående opplæring i Telemark 2017-2021

«SE MULIGHETER og
gjøre noe med dem»

2017-2021

TELEMARK
fylkeskommune

Foto: Kragerø miljø og østers UB

Sammendrag

Formål med strategien er å peke ut kursen og foreslå tiltak på entreprenørskapsområdet i videregående opplæring i Telemark i perioden 2017-2021. Målet er at alle elever i videregående opplæring i Telemark skal møte entreprenørskap i utdanningen. Dette med tanke på aktiv deltakelse i framtidig arbeids- og samfunnsliv. Det er dagens elever som skal skape framtidens verdier og arbeidsplasser. Kunnskapsutvikling er ikke bare viktig for å forstå samfunnet, men også for å forandre og videreutvikle det. Et fokus på entreprenørskap i utdanning kan styrke individets evne til å se og utnytte muligheter, noe som legger grunnlaget for framtidig entreprenørskap, innovasjon, omstilling og verdiskaping.

I høringsutkastet til ny generell del av læreplanverket (2017), så blir skaperevne, engasjement og utforskertrang framhevet. I dette ligger det at *«elever som lærer om skapende områder som forskning, kultur, kunst og entreprenørskap, utvikler evnen til å bruke kunnskaper og ferdigheter for å gi stemme til erfaringer, finne svar på spørsmål og løse problemer»*. Strategien ønsker å legge til rette for at elever kan videreutvikle sin skaperevne, engasjement og utforskertrang gjennom entreprenørskap i utdanning. Det være gjennom å etablere en ungdomsbedrift eller løse et oppdrag på Innovasjonscamp.

Opplæring i entreprenørskap gir elever muligheter til å bruke kunnskaper og ferdigheter på utradisjonelle måter. Entreprenørskap i utdanningen kan fremme de praktiske læringsformene i opplærings situasjonen og slik bidra til økt læringsutbytte hos den enkelte. Entreprenørskap kan være et særlig godt virkemiddel i fag- og yrkesopplæringen for å øke motivasjon og bedre gjennomføringen for elevene, bl.a. ved at det synliggjør ulike karrieremuligheter og relevans for senere yrkesliv. Strategien løfter spesielt fram et ønske om mer entreprenørskapsaktivitet på yrkesfag, og mer tverrfaglig samarbeid mellom programfag og fellesfag.

Læreplanene på alle nivåer i grunnopplæringen gir den enkelte skoleeier, skoleledelse og lærer relativt stor frihet til selv å bestemme hvordan entreprenørskap i opplæringen skal legges til rette og gjennomføres. Opplæring i entreprenørskap kan organiseres som et eget fag eller integreres som arbeidsform i andre fag.

Målsetting for perioden 2017 til 2021 er:

- Etablere systemer som styrker kvaliteten og bidrar til bedre oversikt og ressursutnyttelse
- Etablere strukturer som sikrer ledelsesforankring, større grad av samarbeid og videreutvikling
- Kartlegge kompetanse og kompetansebehov i de videregående skolene og arbeide systematisk med kompetanseutvikling
- Øke entreprenørskapsaktiviteten i videregående opplæring, spesielt ved de skolene og på de utdanningsprogrammene der det per i dag er liten aktivitet.
- At flere elever, særlig på studiespesialiserende utdanningsprogram, får muligheten til å drive ungdomsbedrift
- At de videregående skolene utvikler entreprenørskaps- og innovasjonskultur på egen skole – for å bli mer selvgående
- Samarbeid med Ungt Entreprenørskap Telemark, arbeidslivet, Universitetet i Sør-Øst Norge (USN) og andre sentrale aktører
- Kompetanseutvikling av pedagogisk personale

Fremdeles er arbeidet med entreprenørskap i for stor grad fremdeles basert på ildsjeler, og i mindre grad basert på etablerte systemer og strukturer. Det er flere med entreprenørskapskompetanse i dag enn i 2014, men fremdeles er det et behov for at flere får den kompetansen for å kunne nå målsetting for 2017 til 2021.

I. Innhold

1. Innledning.....	5
1.1 Formål med Strategi for entreprenørskap i videregående opplæring 2017-2021	6
1.2 Mål 6	
1.2.1 Målsetting for perioden 2017-2021	6
1.2.2 Måltall for perioden 2017-2021	7
1.3 Presisering av begrep.....	7
2. Status, utviklingstrekk og utfordringer –nasjonalt og i Telemark.....	8
2.1 Nasjonalt.....	8
2.2 Telemark.....	12
3. Entreprenørskap i utdanning.....	16
3.1 Entreprenørskap og entreprenørielle holdninger	16
3.2 Entreprenørskap i utdanning.....	16
3.3 Samarbeidsaktør – entreprenørskap i utdanning	17
3.3.1 Ungt Entreprenørskap Telemark	17
4. Satsingsområder – veien videre.....	19
4.1 Forankring i Telemark fylkeskommunes administrasjon (Tfk).....	19
4.2 Forankring ved de videregående skolene	20
4.3 Forum for entreprenørskap	20
4.4 Kompetanseutvikling.....	21
5. Oppfølging av strategien 2017 til 2021	22
6. Kilder	23

I. Innledning

«Strategi for entreprenørskap i videregående opplæring i Telemark –se muligheter og gjøre noe med dem», ble vedtatt i Hovedutvalget for kompetanse i 2014. Telemark fylkeskommune så et behov for å revidere strategien med oppdatert innhold med blant annet nye mål og tidfeste strategien. Den reviderte strategien vil være førende for entreprenørskapsaktiviteten i videregående opplæring.

Visjon:

«I Telemark utdanner vi ungdom som ser muligheter, har tro på egen mestring og har holdninger, kunnskap og ferdigheter til å gjøre noe med dem»

Dette er Telemark fylkeskommunes visjon for entreprenørskap i utdanning. Gjennom entreprenørskap i utdanning kan Telemark utvikles til et gründerfylke der unge mennesker er spesielt dyktige på nyskaping og fornyelse. Entreprenørskap i utdanning kan bidra positivt til elevenes trivsel, læringsutbytte og gjennomføring. [Telemark fylkeskommunes LTP 2017-2020¹](#) peker på to hovedutfordringer for videregående opplæring; økt gjennomføring og økt læringsutbytte.

Det finnes flere definisjoner av entreprenørskap. Den nasjonale strategiplanen for entreprenørskap i utdanningen *Se mulighetene og gjør noe med dem 2004-2008²* bruker følgende definisjon:

«Entreprenørskap er en dynamisk og sosial prosess, der individer, alene eller i samarbeid, identifiserer muligheter, og gjør noe med dem ved å omforme ideer til praktisk og målrettet aktivitet, det være seg i sosial, kulturell eller økonomisk sammenheng».

Det er dagens elever som skal skape framtidens verdier og arbeidsplasser. Kunnskapsutvikling er ikke bare viktig for å forstå samfunnet, men også for å forandre og videreutvikle det. Et fokus på entreprenørskap i utdanning kan styrke individets evne til å se og utnytte muligheter, noe som legger grunnlaget for framtidig entreprenørskap, innovasjon, omstilling og verdiskaping. Entreprenørskap kan betraktes som et virkemiddel for vekstskaping.

¹ [Telemark fylkeskommune \(2016\): Langtidsprioriteringer-LTP-2017-2020](#) (30.08.2016)

² [Kunnskapsdepartementet \(2004\): Se-mulighetene-og-gjør-noe-med-dem](#) (30.08.2016)

Opplæringen skal kvalifisere for deltakelse både i dagens og framtidens arbeids- og samfunnsliv, og skal tilføre holdninger, kunnskap og ferdigheter til å mestre skiftende omgivelser og en ukjent framtid i et samfunn som endres raskt. Fra nasjonale myndigheters side påpekes det at samfunnet endres så raskt at skolen ikke alene kan gi barn og unge den kompetansen de trenger uten å ha et tett og gjensidig samarbeid med både lokalt næringsliv og andre miljøer i lokalsamfunnet.

«Læringseffekten ved å ha ungdomsbedrifter er stor, og jeg kommer til å ha stor nytte av dette senere i livet. Jeg har lært masse viktig som kan hjelpe meg når jeg skal jobbe senere, og når jeg skal søke på jobber. VELDIG FORNØYD MED DETTE ÅRET!!»

UB-elev 2013/2014

1.1 Formål med Strategi for entreprenørskap i videregående opplæring 2017-2021

Formål med strategien er å peke ut kursen og foreslå tiltak på entreprenørskapsområdet i videregående opplæring i Telemark i perioden 2017-2021.

1.2 Mål

Mål for Telemark er at alle elever i videregående opplæring skal møte entreprenørskap i utdanningen. Dette med tanke på aktiv deltakelse i framtidig arbeids- og samfunnsliv.

1.2.1 Målsetting for perioden 2017-2021

- Etablere systemer som styrker kvaliteten og bidrar til bedre oversikt og ressursutnyttelse
- Etablere strukturer som sikrer ledelsesforankring, større grad av samarbeid og videreutvikling
- Kartlegge kompetanse og kompetansebehov i de videregående skolene og arbeide systematisk med kompetanseutvikling
- Øke entreprenørskapsaktiviteten i videregående opplæring, spesielt ved de skolene og på de utdanningsprogrammene der det per i dag er liten aktivitet.
- At flere elever, særlig på studiespesialiserende utdanningsprogram, får muligheten til å drive ungdomsbedrift
- Alle videregående skolene skal utvikle entreprenørskaps- og innovasjonskultur på egen skole, ved å øke kompetansen blant lærere og ledere på entreprenørskap i utdanning (dette med mål om at skolene blir mer selvgående på entreprenørskapsarbeidet)
- Samarbeid med Ungt Entreprenørskap Telemark, arbeidslivet, Universitetet i Sør-Øst Norge (USN) og andre sentrale aktører

1.2.2 Måltall for perioden 2017-2021

- Alle elever skal ha minst ett entreprenørskapstiltak i løpet av videregående opplæring
- I perioden 2017-2021 skal registrert entreprenørskapsaktivitet dobles sammenlignet med skoleåret 2015/2016
- I perioden 2017-2021 skal antall Ungdomsbedrift (UB) øke til 150 ungdomsbedrifter (med 15 % av elevene)
- Alle de videregående skolene skal gjennomføre minst en innovasjonscamp per skoleår
- Alle de videregående skolene skal ha minst en tverrfaglig Ungdomsbedrift per skoleår (programfag og fellesfag - med bakgrunn i FYR-metodikken)
- Telemark fylkeskommunes entreprenørskapskontakt og Ungt Entreprenørskap Telemark skal minimum en gang i året ha møte med skolens ledelse og skolens entreprenørskapskontakt.

1.3 Presisering av begrep

Det er et behov for å tydeliggjøre bruk av ulike begrep knyttet til entreprenørskap. Dette kommer spesielt fram i sluttrapporten fra følgeforskningsprosjektet om entreprenørskap (Spilling, Johansen, Støren, 2015: 12-13): «*Det er derfor behov for å gjennomgå hva man legger i entreprenørskapsbegrepet. [...] –det anbefales å bruke både innovasjon og entreprenørskap som sentrale begrep*». I dette ligger det at begrepene entreprenørskap og innovasjon ofte blir brukt om hverandre. Disse begrepene vil i strategien bli forstått som:

Entreprenørskap kommer av det franske verbet «*entreprendre*» som betyr «*å gjøre noe*». Hovland (2012) forklarer entreprenørskap med «*å utvikle nye produkter for salg, gjerne organisert gjennom nytt foretak*».

Innovasjon kommer fra latinsk «*innovare*», som betyr «*fornye, nyhet, forandring*». Det er en prosessen der en kreativ idé blir satt til live. Det er en dynamisk og sosial prosess, der individer, alene eller i samarbeid, identifiserer muligheter, og gjør noe med dem ved å omforme ideer til praktisk og målrettet aktivitet, det være seg i sosial, kulturell eller økonomisk sammenheng.

"Jeg har lært meg å representere bedriften, jeg har lært å samarbeide i en profesjonell sammenheng, jeg har lært å styre en bedrift, jeg har lært å styre regnskap og jeg har lært å forhandle med kunder."

UB-elev 2016/2017

2. Status, utviklingstrekk og utfordringer – nasjonalt og i Telemark

2.1 Nasjonalt

Status og utviklingstrekk

[Trening i initiativ og entreprenørskap](#)³ er definert av EU som én av åtte nøkkelkompetanser innenfor utdanningsområdet. Utgangspunktet for valg av nøkkelkompetanser er at en ser at grunnleggende ferdigheter er nødvendig, men ikke tilstrekkelig, i møte med de sammensatte kravene i dagens samfunn som er preget av en stadig mer konkurransepreget global økonomi.

I Norsk utdanningspolitikk har entreprenørskap gjennom mange år vært et satsingsområde, og Norge har vært ledende i Europa. Entreprenørskap i utdanning er et satsingsområde for regjeringen Solberg. I den politiske plattformen angir regjeringen at den vil «*utvide samarbeidet med næringslivet for å øke elevenes interesse og læringsutbytte. Regjeringen vil:*

- *Stimulere til tettere samarbeid mellom skoler, bedrifter og forskningsmiljøer. Skolene skal lettere kunne spille på kompetanse i næringslivet i undervisningen*
- *Styrke Ungt Entreprenørskap (UE) som en viktig arena for samarbeid med arbeidslivet»*⁴

Handlingsplanen *Entreprenørskap i utdanning – fra grunnskole til høyere utdanning 2009-2014*⁵, ble laget på bakgrunn av den nasjonale strategiplanen (2004-2008)⁶. Det ble gjennomført følgeforskning på handlingsplanen *Entreprenørskap i utdanning* i perioden 2010-2014,⁷ og gitt anbefalinger om veien videre med arbeidet med entreprenørskap i utdanningen. Blant annet løfter rapporten fram den «*betydningen entreprenørskap har i samfunnet, og den viktige rollen utdanningen kan ha for utvikle holdninger, ferdigheter, kunnskap og kompetanse for og om entreprenørskap, vurderes det som svært viktig for å videreføre satsingen på entreprenørskapsutdanning, både i grunnopplæring og i høyere utdanning*» (Spilling, Johansen og Støren, 2015: 12).

NOU 2015:8 *Fremtidens skole. Fornyelse av fag og kompetanser*, har vurdert hvilken kompetanser elevene vil trenge i fremtiden. Utvalget anbefalte fire fagovergrepene kompetanseområder, som bør vektlegges i skolen i en periode på 20-30 år jf. fig. 1.

³ [KeyCoNet \(2012-14\): Et europeisk politisk nettverk for nøkkelkompetanse i skolen. EU](#) (21.02.2017)

⁴ [Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre og Fremskrittspartiet \(2013\)](#) (21.02.2017)

⁵ [Entreprenørskap i utdanning – fra grunnskole til høyere utdanning 2009-2014](#) (21.02.2017)

⁶ [Strategiplan. Se muligheter og gjør noe med dem! –strategi for entreprenørskap i utdanningen 2004-2008.](#) Kunnskapsdep.

Figur 1 Fremtidens kompetanse. Kilde: NOU 2015:8

Kompetanseområdet *Kompetanse i å utforske og skape* er anbefalt i NOU 2015:8, med tanke på «at kreativitet, innovasjon, kritisk tenkning og problemløsning er kompetanse skolen bør bidra til at elevene utvikler» (2015: 31). Entreprenørskap i skolen er sentralt i denne sammenheng og spesielt metodikken som blir benyttet for å «utvikle kreativitet og samarbeid, styrke elevens læring, selvtillit og motivasjon, og bidra til at flere unge starter egne bedrifter» (2015: 34).

Meld. St. 28 (2015-2016) *Fag – Fordypning – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet*, er laget på bakgrunn av Kunnskapsløftet⁸, NOU 2014:7⁹ og NOU 2015:8. Meld. St. 28 er også basert på blant annet hensyn til samfunnsutviklingen og skolens rolle i samfunnet.

I Meld. St. 28, vil Kunnskapsdepartementet (KD) at generell del av læreplanverket skal fornyes med blant annet å løfte fram kreativitet i alle fag i opplæringen. Dette med tanke på å gi elevene og lærlingen lyst til å lære mer og oppdage mer, både i utdanningen og i arbeidslivet. Meld. St. 28 ønsker at generell del skal gjøre opplæringen mer konkret og virkelighetsnær ved å få til samspill mellom skolen og næring- og arbeidsliv.

⁸ [Kunnskapsløftet. Læreplan for grunnskolen og videregående opplæring](#) (2006): Utdanning- og forskningsdepartementet. (18.05.2017)

⁹ NOU 2014:7 [Elevenes læring i fremtidens skole. Et kunnskapsgrunnlag](#) (22.02.2017)

«Norsk næringsliv og offentlig virksomheter har behov for høy kompetanse og stor innovasjonsevne i årene fremover for å bevare og videreutvikle den norske velferdsmodellen»

Meld.St. 28: 13

I høringsutkastet til ny generell del av læreplanverket *Overordnet del – verdier og prinsipper* (2017: 7)¹⁰, pkt. 1.4 *Skaperglede, engasjement og utforskertrang*, så blir det framhevet at: «Skolen skal la elevene utfolde skaperglede, engasjement og utforskertrang, og la dem få øve på å se muligheter og omsette ideer til handling.» Det står videre i høringsutkastet at: «Elever som lærer om skapende områder som forskning, kultur, kunst og *entreprenørskap*, utvikler evnen til å bruke kunnskaper og ferdigheter for å gi stemme til erfaringer, finne svar på spørsmål og løse problemer.»

Meld. St. 28 tar ikke med entreprenørskap i skolen, som noe en vil løfte fram ved fornyelsen av Kunnskapsløfte. Det kom fram som forslag i NOU 2015:8 om fire nye kompetanseområder (se fig. 1). Kunnskapsdepartementet skriver i Meld. St. 28: «vil ikke [...] følge anbefalingen om at fagfornyelse skal ta utgangspunkt i de tre foreslåtte fagovergripende kompetanseområdene» (NOU 2015:8 :42). Med dette mener Kunnskapsdepartementet at læreplanen bare skal ta utgangspunkt i fagene, jf. figur 1 og Fagspesifikk kompetanse.

Da Meld.St. 28 ble behandlet i Stortinget 11.10.2016, ble det vedtatt: «Stortinget ber regjeringen sørge for at innovasjons- og entreprenørskapskompetanse vektlegges og inkluderes i fornyelse av fag og læreplanarbeidet»¹¹.

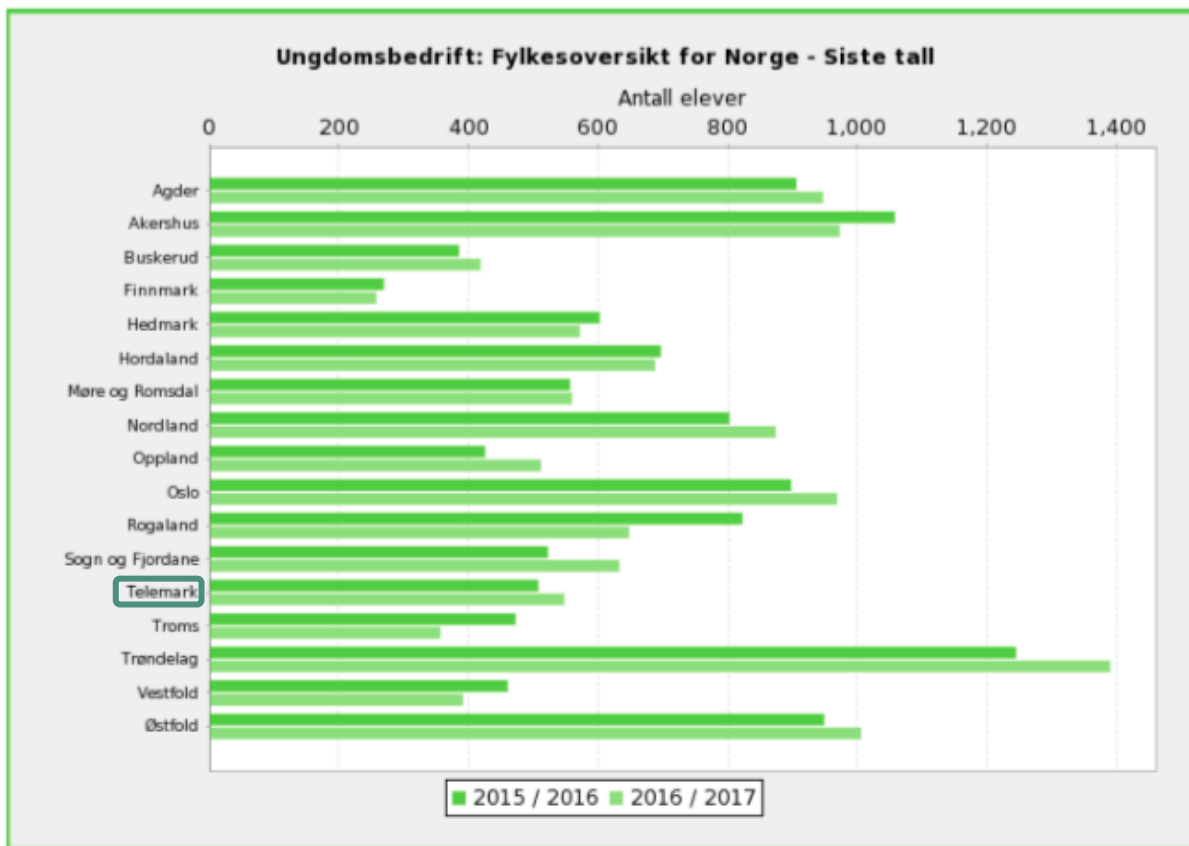
Med dette vedtaket, så synliggjør Stortinget på en tydelig måte at innovasjon og entreprenørskap i utdanning skal vektlegges i framtiden i skolen. Status og utfordringer nasjonalt og regionalt danner et viktig grunnlag for det videre arbeidet på entreprenørskapsområdet i Telemark. Dette henger også sammen med opplæringslova og formål med opplæringa § 1-1, der blant annet skaperevne og utforskertrang er løftet fram: «Elevane og lærlingane skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Dei skal utfalde skaparglede, engasjement og utforskartrang.»

Figur 2 viser antall elever som har og er i arbeid med Ungdomsbedrift (UB) i Telemark i sammenlikning med andre fylker i perioden 2015-2017. Antall elever som arbeider med UB i Telemark har økt, selv om antall elever har gått ned i samme periode. Telemark og 9 andre fylker, har økt antall elever som har arbeidet med UB i denne perioden.

¹⁰ [KD \(2017\): Høring om forslag til ny generell del av læreplanverket for grunnopplæringen](#) (10.05.2017)

¹¹ [Stortinget \(2016\): Meld. St. 28, Innst. 19S \(2016-2017\) Stortingsvedtak](#). (22.02.2017)

Figur 2 Ungdomsbedrift: Fylkesoversikt for Norge 2015-2017. Antall elever. Kilde: Perikum aktivitetsregister, Ungt Entreprenørskap (2017)

Utfordringer

Anbefalinger på bakgrunn av følgeforskningen (Spilling, Johansen og Støren, 2015: 71):

- Tydeliggjøre entreprenørskapsopplæring sett i sammenheng med forretningsutvikling og verdiskaping
- Klargjøre mål for entreprenørskapstilbudet
- Følge opp behovet for kompetanseutvikling blant skoleledere
- Sikre bedre forankring av entreprenørskapsopplæring blant skoleeiere
- Erfaringsutveksling mellom fylkeskommunene
- Dialog med Nasjonalt råd for lærerutdanning om hvordan entreprenørskapsopplæring for lærere kan styrkes

2.2 Telemark

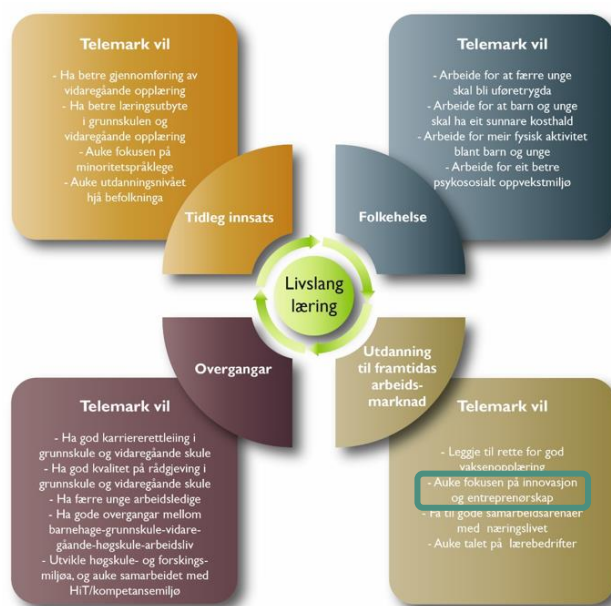
Status og utviklingstrekk

Entreprenørskap i utdanning har fokus i Telemark og omtales i flere plan- og styringsdokumenter. I *Berekraftige Telemark – Regional planstrategi 2016-2020*¹² påpekes viktigheten av nyskapende kunnskapsmiljø på tvers av fagfelt for danne grunnlag for framtidsrettet arbeidsplasser. Planstrategien løfter fram at en bør satse på kunnskap og nyskaping fra barnehage til høgskolenivå. Dette ved å styrke blant annet innovasjonskraften i små og mellom store bedrifter og offentlig sektor.

Regional plan for nyskaping og næringsutvikling vektlegger styrking av entreprenørskapskompetansen i utdanning, og systematisk satsing på å bygge en kultur for nyskaping blant unge mennesker i Telemark. Målet er at Telemark skal bli et gründerfylke hvor unge mennesker er spesielt dyktige på nyskaping og fornyelse.

Regional plan for oppvekst og kompetanse for Telemark 2016-2020 har fire ulike satsingsområder, jf. fig. 2.

Figur 2 Satsingsområdene. Kilde: *Regional plan for oppvekst og kompetanse for Telemark 2016-2020*

Under satsingsområdet *Utdanning til framtidens arbeidsmarked*, har planen beskrevet at Telemark vil (fig. 2): «Auke fokuset på innovasjon og entreprenørskap». Dette ved å ha fokus på entreprenørskap i utdanning og utvikle Telemark til et gründerfylket. I planen kommer det også fram at entreprenørskap i utdanning kan bidra positivt til elevenes trivsel, læringsutbytte og gjennomføring. Det er viktig å se entreprenørskap i utdanning i et helhetlig perspektiv og at entreprenørskapsmetodikken kan kobles til omtrent alle fag i videregående opplæring.

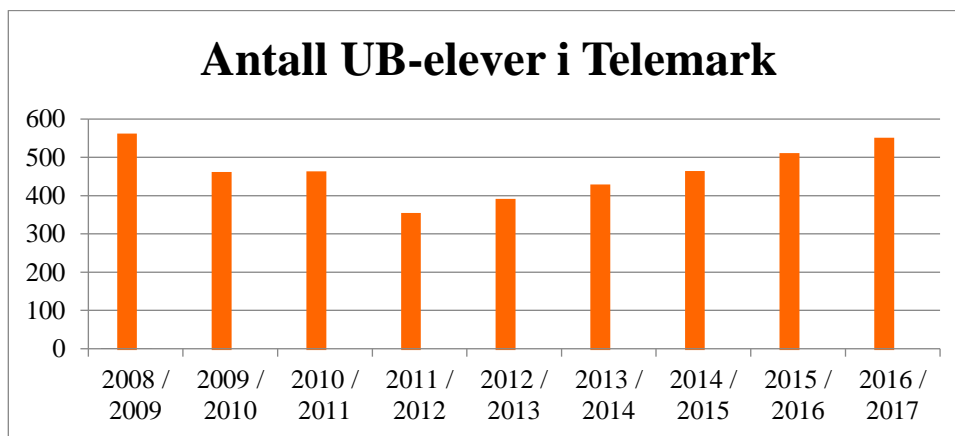
¹² [Berekraftige Telemark – Regional planstrategi 2016-2020](#)

I 2014 ble *Strategi for entreprenørskap i videregående opplæring i Telemark*¹³ vedtatt i Hovedutvalget for kompetanse. I den vedtatte strategien fra 2014 ble det vist til at Telemark, i flere år vært langt framme i arbeidet med entreprenørskap i utdanning, men at entreprenørskapsaktiviteten «i for stor grad tilfeldig og fundert på ildsjeler, og i mindre grad fundert på etablerte systemer og strukturer» (2014: 13). Med en strategi for entreprenørskap i videregående opplæring, har det blitt etablert systemer og strukturer for entreprenørskapsaktiviteten og det er flere med entreprenørskapskompetanse i 2017, enn når forrige strategi ble vedtatt i 2014. Fremdeles er entreprenørskapsaktiviteten i for stor grad basert på ildsjeler, men det er en forbedring med at flere har tatt etter- og videreutdanning i forbindelse med entreprenørskap.

*Strategiplan for Ungt entreprenørskap Telemark 2015-2019*¹⁴ har som mål å «Forankre og effektivere *Strategiplan for entreprenørskap i videregående opplæring*» (2015: 9). Ungt entreprenørskap Telemark (UET) er en sentral aktør for å videreutvikle og få til god entreprenørskapsaktivitet i videregående opplæring. Det at det er en tydelig sammenheng mellom disse to strategiene, er med på å systematisere og strukturere entreprenørskapsaktiviteten i videregående opplæring.

Figur 2 viser i perioden 2008 til 2017 antall elever i UB i Telemark. Fra 2012 til 2017 har antall elever som er med i UB økt. Dette kan ha sammenheng med at både *Strategi for entreprenørskap i videregående opplæring* kom i 2014 og at *Strategiplan for Ungt Entreprenørskap Telemark* kom i 2015, og disse to strategiplanen har utfyllt hverandre på en god måte.

Figur 3 Antall UB-elever i Telemark. Antall. Kilde: Perikum aktivitetsregistrering, Ungt Entreprenørskap (2017)

¹³ [Strategi for entreprenørskap i videregående opplæring i Telemark – Se muligheter og gjøre noe med dem](#) (2014)

¹⁴ [Strategiplan for Ungt entreprenørskap Telemark 2015-2019](#) (2015)

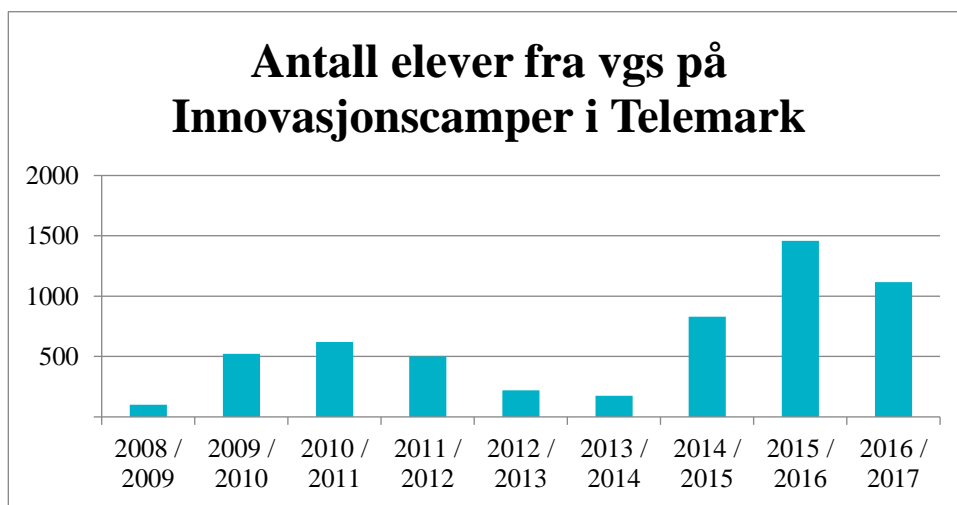
Tabell 1 viser totalt i Norge at 11 746 elever driver UB i skoleåret 2016/2017 og i Telemark 548 elever. Antall elever som har drevet og driver UB har økt siden 2011/2012 både i Telemark og på landsbasis.

Tabell 1 Antall elever med i UB i perioden 2008 til 2017. Antall. Kilde: Perikum aktivitetsregistrering, Ungt Entreprenørskap (2017)

	2008 / 2009	2009 / 2010	2010 / 2011	2011 / 2012	2012 / 2013	2013 / 2014	2014 / 2015	2015 / 2016	2016 / 2017
Telemark	559	458	460	351	388	426	461	508	548
Norge	11488	10926	11103	10786	11438	11825	11684	11586	11746

Innovasjonscamp (IC) blir ofte brukt som en «kick-off» for å få i gang UB på skolene, men det gir muligheter til å komme i tettere kontakt med arbeidslivet og lære mer om arbeidslivet. Antall elever som har deltatt på IC i Telemark har økt markant fra skoleåret 2008/2009 til 2015/2017 (jf. Figur 3). Det gikk ned i perioden 2011 til 2014, men økte i samme perioden som *Strategi for entreprenørskap i videregående opplæring i Telemark* og *Strategi for Ungt Entreprenørskap Telemark* kom i 2014 og 2015. Det kan ha sammenheng med at det ble satt som mål i strategien for videregående opplæring, at «10% av elevene deltar i 2015/2016» på IC. Skoleåret 2016/2017 er ikke fullført før ny revidert strategi skal vedtas og her kan antall endre seg.

Figur 4 Antall elever fra vgs på Innovasjonscamper (IC) i Telemark. Antall. Kilde: Perikum aktivitetsregistrering, Ungt Entreprenørskap (2017)

I perioden 2016 til 2017 har det blitt jobbet spesielt med digital synlighet i arbeidet med ungdomsbedrifter. Dette er nytt Telemark fylkeskommune og unik på landsbasis. Dette har gått ut på å øke den digitale kompetansen hos elever, som er med i en ungdomsbedrift. Blant annet med fokus på digital markedsføring, bedre søkeoptimalisering og utforming av webside. Det er også et samarbeid med Google og gjennomføring av Google innovasjonscamp. Der Google har levert oppdrag til innovasjonscamp.

Utfordringer

For å oppnå økt aktivitet og utvikling på entreprenørskapsområdet, er forankring hos skoleeiere og –ledere, samt lærernes kompetanse av vesentlig betydning. Delstudier fra et følgeforskningsprosjekt til Kunnskapsdepartementets handlingsplan *Entreprenørskap i utdanningen – fra grunnskole til høyere utdanning 2009-2014* peker bl.a. på manglende forankring av entreprenørskap hos skoleeiere og -ledere. Dette samsvarer med erfaringer i Telemark.

Kompetanseutvikling blir fremhevet som et viktig satsingsområde i nasjonale dokumenter og har også hatt fokus i Telemark. I samarbeid med Høgskolen i Telemark (nå Høgskolen i Sør-Øst Norge), har fylkeskommunen gitt tilbud om etter- og videreutdanning innenfor entreprenørskap. Tilbudet var rettet mot pedagogisk personale i de videregående skolene. Våren 2014 gjennomførte 17 lærere etterutdanning. De fleste av disse fortsatte høsten 2014 på videreutdanning med 15 studiepoeng. I skoleåret 2015/2016 gjennomførte 15 lærere fra 8 av de 11 videregående skolene i Telemark, videreutdanning i entreprenørskap (15 studiepoeng). Dette var et samarbeid mellom Høgskolen i Telemark, næringslivet og Telemark fylkeskommune.

I tillegg har en del lærere formell entreprenørskapsutdanning fra tidligere. Imidlertid finnes det per i dag ikke god oversikt over formell kompetanse blant pedagogisk personale i de videregående skolene. Tilbakemeldinger i fra skolene og UET, er at det fremdeles er et behov for kompetanseutvikling knyttet til entreprenørskap.

Entreprenørskapsaktiviteten på skolene har i for stor grad vært tilfeldig og basert på ildsjeler, og i mindre grad basert på etablerte systemer og strukturer. Gjennom kompetanseheving av pedagogisk personale på entreprenørskap de siste årene, så har denne tilfeldigheten falt en del vekk. Det har blitt flere, som benytter entreprenørskap som metode, men fremdeles i noe grad basert på ildsjeler. Det er et behov for å jobbe for at de videregående skolene kan bli mer selvgående med arbeidet med entreprenørskapsaktiviteter og mindre grad avhengig av Ungt Entreprenørskap. Dette kan oppnås ved bl.a. kompetanseheving av lærere og ledere.

Det å tenke nytt og henge med den digitale utviklingen, er av betydning for å videreutvikle entreprenørskapsaktiviteten. Det å øke kompetansen til elever og lærere om hvordan gjøre ungdomsbedrifter digital synlige på en god måte, er også viktig å fokusere på i perioden 2017 til 2021.

"Jeg har også lært mye av hvordan det er tjene egne penger til en forandring, så det å ha en bedrift har gitt meg mer motivasjon til mine fremtidige planer"

UB-elev 2016/2017

3. Entreprenørskap i utdanning

3.1 Entreprenørskap og entreprenørielle holdninger

Entreprenørskap handler om å etablere og drifte ny virksomhet og om evnen til å se muligheter og gjøre noe med dem innenfor en rekke områder i samfunnet. Entreprenørskap refererer til menneskers evne til å gjøre idéer om til handling. Entreprenører (gründere) bidrar til å skape ny forretningsvirksomhet, noe som er positivt for økonomisk utvikling og for regionalt og lokalt næringsliv. Ny forretningsvirksomhet skaper nye jobber, skaffer folk variasjon og bredde i produkter og tjenester og bidrar positivt til menneskers liv på mange nivå.

Entreprenørskapskompetanse er relevant for alle områder i arbeids- og næringslivet, både innenfor nye og etablerte virksomheter. Frivillige organisasjoner, kultursektoren og bistands- og utviklingsarbeid er også viktige samfunnsområder hvor entreprenørskap og innovasjonsprosesser er aktuelle.

Nettopp antagelsen om at entreprenørskap bidrar positivt til økonomisk utvikling, har ført til fokus og interesse politisk. Ofte etterspørres faktorer og tiltak som kan øke entreprenørskapsaktiviteten med tanke på økonomisk utvikling og vekst. Nyere forskning ser på hvordan entreprenørskap i utdanning kan bidra til mer enn å skape økonomiske verdier, men knytte det til samfunnsendringer, framtidskompetanse og skolens samfunnsoppdrag (Ask, Røe Ødegård 2014).

3.2 Entreprenørskap i utdanning

Det er vanlig å dele inn entreprenørskap i utdanning ved å skille mellom å lære om, for og gjennom entreprenørskap (Pedagogisk plattform. Ungt Entreprenørskap, 2016).

- Utdanning OM entreprenørskap innebærer at man lærer om entreprenørskap som et samfunnsmessig fenomen dvs. hvilken rolle og betydning entreprenørskap har for utviklingen i samfunnet
- Utdanning FOR entreprenørskap gjelder opplæring og trening for å utvikle kunnskaper og ferdigheter som gir grunnlag for å starte og drive egen virksomhet
- Utdanning GJENNOM entreprenørskap innebærer at man benytter entreprenørielle prosesser som et virkemiddel for å oppnå bestemte læringsmål dvs. at man bruker entreprenørskap som pedagogisk metode

Opplæring i entreprenørskap gir elever muligheter til å bruke kunnskaper og ferdigheter på utradisjonelle måter. Entreprenørskap i utdanningen kan fremme de praktiske læringsformene i opplærings situasjonen og slik bidra til økt læringsutbytte hos den enkelte. I handlingsplanen løftes det frem at entreprenørskap kan være et særlig godt virkemiddel i fag- og yrkesopplæringen for å øke motivasjon og bedre gjennomføringen for elevene, bl.a. ved at det synliggjør ulike karrieremuligheter og relevans for senere yrkesliv.

Entreprenørskap i grunnopplæringen er omtalt i læreplanverket for Kunnskapsløftet, og arbeid med entreprenørskap er forankret i læreplanverket for hele grunnopplæringen. Læreplanene på alle nivåer i grunnopplæringen gir den enkelte skoleeier, skoleledelse og lærer relativt stor frihet til selv å bestemme hvordan entreprenørskap i opplæringen skal legges til rette og gjennomføres. Opplæring i entreprenørskap kan organiseres som et eget fag eller integreres som arbeidsform i andre fag.

3.3 Samarbeidsaktør – entreprenørskap i utdanning

3.3.1 Ungt Entreprenørskap Telemark

Entreprenørskapsarbeid krever samarbeid fra en rekke organisasjoner og private og offentlige aktører. En viktig aktør på området er Ungt Entreprenørskap (UE). UE er en landsomfattende ideell organisasjon som opererer i skjæringspunktet mellom skole og næringsliv, og offentlig og privat sektor. Organisasjonen arbeider med å fremme entreprenørskapskultur og aktivitet i

"Jeg syns at alt i alt så har jeg fått mye bra ut av å drive en bedrift. Det har også påvirket meg ganske faglig innenfor de andre fagene på skolen, ikke bare UB"

UB-elev 2016/2017

utdanning og tilbyr ulike programmer fra grunnskole til høyere utdanning. Blant UEs programmer for videregående opplæring kan nevnes:

- **Ungdomsbedrift (UB)** gir elever i videregående skole erfaring med bedriftsetablering innenfor trygge rammer. Elever deles inn i grupper og får erfare hva det innebærer å starte, drive og avvikle egen bedrift gjennom et skoleår med lærer som veileder og en mentor fra lokal næringsliv. Elevene arbeider ut fra en konkret idé og realiserer denne gjennom produksjon, markedsføring og salg. I tillegg til at elevene lærer om forretningsutvikling, får de også trening i å samarbeide, jobbe kreativt, tenke kritisk og se ressurser og muligheter i eget nærmiljø.

[Fylkesmesse for Ungdomsbedrifter i Buskerud, Telemark og Vestfold 2015](#)
[Kragerø miljø og østers UB, beste Ungdomsbedrift i Telemark 2017](#)

- **ESP – Entrepreneurial Skills Pass:** Dette er en internasjonal kvalifisering som sertifiserer elever (15-19 år), som har drevet Ungdomsbedrift og derfor har erfaring med entreprenørskap.¹⁵

---

¹⁵ [Entrepreneurial skills pass](#)

- **Innovasjonscamp** (tidligere Gründercamp) er et program med fokus på kreativitet og nyskaping. I programmet gjennomfører elevene en Innovasjonscamp der de får et reelt oppdrag med en definert problemstilling som de skal presentere en løsning på innen et avgrenset tidsrom. Oppdraget blir gitt av en bedrift eller organisasjon fra privat eller offentlig sektor. Elevene jobber med oppdraget i grupper og presenterer løsningene for en jury, som kårer en vinner ut ifra gitte kriterier.
- **Sjef i eget liv!** Gjennom dette programmet blir elevene satt inn i ulike valgsituasjoner som synliggjør konsekvenser av egne valg knyttet til deres personlige økonomi og mulighetene for en gang å kunne kjøpe seg en egen bolig.¹⁶

Ungt Entreprenørskap har systemer for registrering knyttet til sine programmer og aktiviteter. Telemark fylkeskommune kan innhente UEs registrering og supplere med evt. annen entreprenørskapsaktivitet. Dette forenkler rapporteringsarbeid for de videregående skolene. Her ligger det muligheter for en langt bedre oversikt over aktivitet enn det som er tilfelle i dag.

«Jeg har lært hvordan forholde meg til en gruppe i jobb sammenheng og hvordan komme frem til kompromisser og akseptere at av og til er ikke mine ideer de beste»

UB-elev 2016/2017

---

¹⁶ [Digital plattform til bruk i Sjef i eget liv!](#)

4. Satsingsområder – veien videre

Med utgangspunkt i visjon, overordnet målsetting og som et svar på utfordringene innen entreprenørskap i Telemark, foreslås en satsing på følgende områder:

- Forankring i Telemark fylkeskommunes administrasjon
- Forankring ved de videregående skolene
- Videreutvikle Forum for entreprenørskap
- Kompetanseutvikling av pedagogisk personale

4.1 Forankring i Telemark fylkeskommunes administrasjon (Tfk)

Hva:

- Synliggjøring og integrering av entreprenørskap i utdanning som arbeidsområde både i Tfk avdeling videregående opplæring, Tfk næring og innovasjon og resten av administrasjonen
- Entreprenørskap i utdanning synliggjøres i aktuelle styringsdokumenter
- Kontaktperson for entreprenørskap i utdanning ved Tfk avdeling videregående opplæring og Tfk team næring og innovasjon

Hvordan:

- Kontaktpersonene har ansvar for:
  - Samhandling mellom Tfk avdeling videregående opplæring og Tfk team nyskaping
  - Fokus internt og oppfølging av skolene
  - Å løfte fram de gode eksemplene
  - Kompetanseutvikling bl.a. gjennom erfaringsdeling
  - Koordinering av Forum for entreprenørskap (Se eget punkt)
  - Samhandling med sentrale aktører i arbeids-/og næringsliv, Ungt Entreprenørskap Telemark, Høgskolen i Sør-Øst Norge evt. andre instanser
  - Å spille inn entreprenørskap i utdanning som tema på aktuelle arenaer f.eks. Hovedutvalg for kompetanse og Hovedutvalg for næring, Kvalitetsforum, rektorforum og på studieledersamlinger
  - Innhente rapportering på entreprenørskapsaktivitet fra Ungt Entreprenørskap Telemark og fra de videregående skolene
  - Økt fokus på entreprenørskap i yrkesfagene
  - Stimulere til entreprenørskapsaktivitet på utdanningsprogrammer som har liten aktivitet per i dag
  - Oppfølging av tilskuddsordning (Regionale utviklingsmidler)
  - Se på mulighetene for oppretting av entreprenørskapspris for videregående opplæring

4.2 Forankring ved de videregående skolene

Alle de videregående skolene skal ha:

- Entreprenørskapsansvarlig (overordnet) fra skolens ledelse
- Entreprenørskapskontakt (lærer) ved hver skole

Aktuelle oppgaver for entreprenørskapsansvarlig er:

- Forankre entreprenørskap i utdanning som arbeidsområde og aktivitet ved skolen
- Synliggjøring av entreprenørskap i utdanning i aktuelle dokumenter, rapporter og for personalet
- Å spille inn entreprenørskap i utdanning som tema på aktuelle arenaer
- Delta i Forum for entreprenørskap
- Å løfte fram de gode eksemplene på egen skole
- Økt fokus på entreprenørskap i yrkesfagene ved egen skole og tverrfaglig samarbeid (programfag og fellesfag)
- Erfaringsdeling ved egen skole

Aktuelle oppgaver entreprenørskapskontakt er:

- Synliggjøre og oppfølging av entreprenørskap ved egen skole
- Delta i Forum for entreprenørskap
- Kompetanseutvikling gjennom erfaringsdeling
- Å løfte fram de gode eksemplene på egen skole
- Økt fokus på entreprenørskap i yrkesfagene ved egen skole og tverrfaglig samarbeid (programfag og fellesfag)
- Det anbefales at det settes av 1-2 timer per uke til dette arbeidet

4.3 Forum for entreprenørskap

Det er etablert et forum for entreprenørskap i videregående opplæring. Forumet består av de to kontaktpersonene fra henholdsvis Tfk avdeling videregående opplæring og Tfk team næring og innovasjon, entreprenørskapskontaktene og entreprenørskapsansvarlige ved de videregående skolene og representant fra Ungt Entreprenørskap Telemark. Partene i arbeidslivet skal også være representert. Andre aktuelle instanser innkalles ved behov. Forum for entreprenørskap koordineres av kontaktpersonene fra Tfk avdeling videregående opplæring og Tfk team næring og innovasjon, og har samling vår og høst. Det opprettes et arbeidsutvalg bestående av 3-4 representanter fra Tfk administrasjon, skolene og Ungt Entreprenørskap Telemark, som planlegger samlingene.

Aktuelle oppgaver for forumet er:

- Erfaringsdeling, inspirasjon og påfyll av ny kunnskap
- Å løfte fram de gode eksemplene
- Systematisere og samordne entreprenørskapsressurser og -aktiviteter ved de videregående skolene
- Planlegging av aktiviteter som involverer flere skoler
- Kvalitetssikring, evaluering og videreutvikling av tilbud
- Kartlegge og vurdere behov for kompetanseheving
- Stimulere til aktiv bruk av aktuelle nettressurser og til delingskultur
- Økt fokus på entreprenørskap i yrkesfagene og tverrfaglig samarbeid (programfag og fellesfag)
- Stimulere til entreprenørskapsaktivitet på utdanningsprogrammer som har liten aktivitet per i dag

4.4 Kompetanseutvikling

Som tidligere nevnt, finnes det per i dag ikke god oversikt over formell entreprenørskapskompetanse blant lærerne i de videregående skolene. Det legges derfor opp til å:

- Kartlegge formell entreprenørskapskompetanse i de videregående skolene i løpet av skoleåret 2017/2018
- Vurdere behovet for økt formalkompetanse med utgangspunkt i kartleggingen
- Synliggjøre entreprenørskapskompetanse i overordnede kompetanseplaner og i de enkelte skolenes planer
- Samarbeide med Høgskolen i Sør-Øst Norge og Ungt Entreprenørskap Telemark om etter- og videreutdanning
- Løfte fram formell entreprenørskapskompetanse i aktuelle stillingsannonser
- Løfte fram de gode eksemplene, legge til rette for kompetanseutvikling gjennom erfaringsdeling og skape arenaer for dette
- Stimulere til tettere samarbeid mellom skoler, bedrifter og forskningsmiljøer. Skolene skal lettere kunne spille på kompetanse i næringslivet i undervisningen
- Styrke Ungt Entreprenørskap (UE) som en viktig arena for samarbeid med arbeidslivet
- Videreutvikle digital kompetanse i entreprenørskapsarbeidet

Spørsmålene over peker på mulige utviklingsområder for entreprenørskapsarbeidet og vil være en naturlig del av oppgavene til Forum for entreprenørskap.

"Som en yrkesfaglig bedrift har vi tatt i bruk alle programfagene vi har under prosessen, og her har vi tilegnet oss mye ny og nyttig kunnskap. Dette innebærer fag som media og kommunikasjon, mediedesign og medieproduksjon. Hva vi har lært i disse fagene er hva som får bedriften til å gå rundt. Vi har også fått testet hodene våre i norsk og matematikk, i form av formelle søknader og kontrakter, og budsjett og regnskap"

UB-elev 2016/2017

5. Oppfølging av strategien 2017 til 2021

Oppfølging av strategi for entreprenørskap i videregående opplæring skal innarbeides i allerede eksisterende styringsdokumenter. Følgende tiltak skal følges opp i perioden 2017 til 2021:

Strategiske satsningsområder	Tiltak
Forankring i Tfks administrasjon	Kontaktperson for Entreprenørskap i utdanning ved Tfk avdeling videregående opplæring og Tfk team næring og innovasjon
Forankring ved de videregående skolene	Entreprenørskapsansvarlig (overordnet) i skolens ledelse Entreprenørskapskontakt (lærer) ved hver skole
Forum for entreprenørskap	Forumet for entreprenørskap består av: <ul style="list-style-type: none"> - kontaktpersoner fra Tfk avdeling videregående opplæring og Tfk team nyskaping - entreprenørskapskontakt og -ansvarlig ved de videregående skolene - representant fra Ungt Entreprenørskap Telemark - partene i arbeidslivet skal også være representert
Kompetanseutvikling	Kartlegge formell entreprenørskapskompetanse i de videregående skolene Vurdere behovet for økt formalkompetanse Synliggjøre entreprenørskapskompetanse i kompetanseplaner Samarbeide med USN og Ungt Entreprenørskap Telemark om etter- og videreutdanning Løfte fram formell entreprenørskapskompetanse i aktuelle stillingsannonser Legge til rette for kompetanseutvikling gjennom erfaringsdeling og skape arenaer for dette

6. Kilder

Ask, A.M.S. og Røe Ødegård, I.K. (2014): *Pedagogisk entreprenørskap i skole og utdanning*. Kristiansand: Portal, cop. 2014.

Kunnskapsdepartementet (2014): *NOU 2014:7 Elevenes læring i fremtidens skole*. Et kunnskapsgrunnlag

Kunnskapsdepartementet (2015): *NOU 2015:8 Fremtidens skole. Fornyelse av fag og kompetanser*

Kunnskapsdepartementet (2015): *Meld. St. 28 (2015-2015) Fag – Fordypning – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet*

Opplæringslova og forskrifter 2016-2017 (2016)

Spilling, O. R, Johansen, V. og Støren, L., A. (2015): *Entreprenørskapsutdanning i Norge – status og veien videre*. Sluttrapport fra følgeforskning om entreprenørskap i utdanningen. Rapport 2/2015. Oslo:NIFU

Telemark fylkeskommune (2016): *Berekraftige Telemark – Regional planstrategi 2016-2020*

Telemark fylkeskommune (2015): *Regional plan for oppvekst og kompetanse for Telemark 2016-2020*

Telemark fylkeskommune (2014): *Strategi for entreprenørskap i videregående opplæring i Telemark – Se muligheter og gjør noe med dem*

Ungt Entreprenørskap Telemark (2015): *Strategiplan for Ungt entreprenørskap Telemark 2015-2019*

Ungt Entreprenørskap (2016): *Pedagogisk plattform*.

Ungt Entreprenørskap (2017): *Perikum aktivitetsregister*,

Utdanning- og forskningsdepartementet (2006): *Kunnskapsløftet. Læreplan for grunnskolen og videregående opplæring*

Nettsteder:

Entrepreneurial Skills Pass:

[Entrepreneurial Skills Pass](#) (ESP) (18.05.2017)

Entreprenørskap i utdanningen – fra grunnskole til høyere utdanning 2009–2014. Handlingsplan. Kunnskaps-, Kommunal- og regional- og Nærings- og handelsdepartementet:

[Entreprenørskap i utdanning – fra grunnskole til høyere utdanning 2009-2014](#) (21.02.2017)

Et europeisk politisk nettverk for nøkkelkompetanser i skolen:

[KeyCoNet \(2012-14\): Et europeisk politisk nettverk for nøkkelkompetanse i skolen. EU](#) (21.02.2017)

Husbanken. Sjef i eget liv:

[Digital plattform til bruk i Sjef i eget liv! \(18.05.2017\)](#)

Høring om forslag til ny generell del av læreplanverket for grunnopplæringen:

[KD \(2017\): Høring om forslag til ny generell del av læreplanverket for grunnopplæringen](#) (10.05.2017)

Se mulighetene og gjør noe med dem! - strategi for entreprenørskap i utdanningen 2004-2008:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/se-mulighetene-og-gjor-noe-med-dem/id102074/> (30.08.2016)

Strategiplan. Se muligheter og gjør noe med dem! –strategi for entreprenørskap i utdanningen 2004-2008. Handlingsplan. Kunnskaps-, Kommunal- og regional- og Nærings- og handelsdepartementet:

[Strategiplan. Se muligheter og gjør noe med dem! –strategi for entreprenørskap i utdanningen 2004-2008](#). (21.02.2017)

Stortinget (2016): Meld. St. 28, Innst. 19S (2016-2017) Stortingsvedtak:

[Stortinget \(2016\): Meld. St. 28, Innst. 19S \(2016-2017\) Stortingsvedtak](#) (22.02.2017)

Politisk plattform. Sundvolden-plattformen:

[Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre og Fremskrittspartiet \(2013\)](#) (21.02.2017)

Telemark fylkeskommunes Langtidsprioriteringer (LTP) 2017-2020:

<http://www.telemark.no/Media/Files/OEkonomi/LTP/Langtidsprioriteringer-LTP-2017-2020> (30.08.2016)

Udir. Læreplanverket:

[Kunnskapsløftet. Læreplan for grunnskolen og videregående opplæring](#) (18.05.2017)

Telemark fylkeskommune

www.telemark.no

Postadresse:
Postboks 2844
3702 Skien

Besøksadresse:
Fylkesbakken 6
3715 Skien

Sentralbord:
35 91 70 00

Telemark fylkeskommune er en stolt ambassadør
for merkevaren Telemark.